

ADOLPH JENSEN

15. Juli 1866 — 24. Maj 1948

I sin Alders 82'ende Aar er fhv. Departementschef *Adolph Jensen* afgaaet ved Døden. Et forbilledligt Livsløb i den danske Stats og i dansk Statistiks og Nationaløkonomis Tjeneste er hermed rundet ud.

Nationaløkonomisk Forenings Medlemmer og dette Tidsskrifts Læsere vil tænke tilbage paa hans mangeaarige Indsats som Sekretær i Foreningen og Redaktør af Tidsskriftet i Aarhundredets Begyndelse og hans derefter følgende Medlemsskab af Foreningens Bestyrelse, ialt en Deltagelse i Foreningens Ledelse gennem 19 Aar, for hvilken vi er ham megen Tak skyldig. Kort før sin Død udnævntes han til Foreningens Æresmedlem.

Mest kendt af yngre og noget ældre Nationaløkonomer vil han imidlertid være som Censor ved statsvidenskabelig Eksamen fra 1911—46. 35 Aar gange af cand. polit.er — eller Studenter, der forgæves aspirerede til denne Værdighed — vil huske ham fra de spændende Timer ved Universitetets grønne Bord. Han var Censorernes Formand — i Begyndelsen blot Formand for sig selv og Cordt Trap, senere for et voksende Antal Censorer. Hans Censorvirksomhed prægedes af en rolig og sikker Dømmekraft, og Hvervet som Censorernes Formand røgtede han med enestaaende Akkuratelse og Pligtfølelse.

Af Væsen var Adolph Jensen paa Sæt og Vis en beskeden Mand; han trængte sig aldrig paa. Dette vil dog ikke sige, at han var uden Bevidsthed om eget Værd. I rolig Erkendelse af dette, var han — trods sine mange Tillidshverv og høje Udmærkelser — uden enhver Form for Opblæsthed. Hans Flid og Grundighed i Arbejdet var parret med en saglig og nøgtern Indstilling overfor forekommende Spørgsmaal. Dette sammen med hans uimponerede sunde Sans skabte Tillid om ham, og lang er Listen over hans offentlige Hverv gennem Aarene.

Her skal blot erindres om hans Arbejde som Statens Forligsmand i Arbejdsstridigheder gennem flere Perioder — en Virksomhed, der skaffede ham Venner i begge Lejre — og hans Formandsskab i den store Befolkningskommission. Hans Hovedindsats faldt dog naturligt indenfor hans egentlige Embedsomraade som Leder af Statens officielle Statistik. Denne Indsats, der vil blive beskrevet andet Steds, skal ikke nærmere omtales her; blot skal nævnes hans energiske Hævdelse af den officielle Statistiks Uafhængighed af Statistikken uvedkommende Indflydelser og hans

Indsats i Befolkningsstatistikken og for den repræsentative Metodes Anvendelse.

Adolph Jensen havde store pædagogiske Evner, og han elskede at skrive. Denne Side af hans Evner fandt i Ungdommen Udløsning i Virksomhed som Assistent hos Professor Harald Westergaard paa statistisk Laboratorium og som Lærer i en Aarrække ved Niels Brocks Handelsskole, og senere i Medarbejderskab ved mange Samleværker og gennem Artikler i Tidsskrifter og Dagspresse.

Han magtede den klare og tilsyneladende ubesværede Fremstilling af komplicerede Emner, hvorved de gøres forstaaelige for Læsere uden specielle Forudsætninger. Disse Evner kom til fuld Blomstring i de to populærvidenskabelige Bøger, han forfattede i sit Otium: »Befolkningsspørgsmaalet i Danmark« og »Tallenes Tale«. De er begge mønsterværdige som populærvidenskabelig Litteratur.

Adolph Jensen har selv i sine Erindringer spøgefuldt røbet en Del af Hemmeligheden ved sin klare Form som Skribent:

»En Mand, som jeg kendte flygtigt, standsede mig en Dag paa Gaden og spurgte, hvordan jeg bar mig ad med at skrive om faglige Emner, saadan at Lægfolk forstod det med Lethed.

Spørgsmaalet var naturligvis ment som en Kompliment, men jeg lod, som om jeg forstod det bogstaveligt, og svarede, at min Fremgangsmaade egentlig var en Hemmelighed, men hvis han vilde love mig ikke at sige det til nogen, vilde jeg betro ham det. Saa trak jeg ham hen bag en Lygtepæl og hviskede: »Jeg gør mig Umage«, hvorpaa Manden fornøjet udbød: »Ja, tænkte jeg det ikke nok!«

Det Islæt af hyggeligt Lune og munter Selvironi, der bidrog til at gøre hans Artikler og Bøger til let Læsning, træder stærkt frem i disse »Erindringer«, der udkom i 1946. Foruden et interessant Tidsbillede fra hans Ungdomsaar, formet i hans Opfattelse, indeholder de et Væld af velpointerede Anekdoter og Beskrivelser og sobre Karakteristikker af mange af de Personligheder, han var kommet i Berøring med gennem sit lange og arbejdsfyldte Liv.

Der var om Adolph Jensen ligesom en Duft af den lutherske Præstegaard fra forrige Aarhundrede, fra hvilken han havde sit Udspring. Gennem to Generationer var hans Forfædre Præster. Hvad enten han var i sit Hjem i Byen eller opholdt sig i sit Sommerhjem i Rungsted, hvor han puslede med sine Roser og Frugttræer, var der om ham en Anelse af Præstegaardens gode Tobaksrøg, gamle Bogbind og gemte Æbler. Gav dette Milieupræg ham maaske nogen Begrænsning, gav det ham tillige en sikker Rod i et Kulturgrundlag, hvori hans fremragende Karakteregenskaber kunde trives og blomstre. Han var en god Humanist og en Mand, man i eet og alt kunde stole paa.

De, der har arbejdet sammen med Adolph Jensen i en eller anden af hans Funktioner, eller som blot mere tilfældigt har lært ham at kende, vil ofte med Glæde tænke tilbage paa den kloge, muntre og fine gamle Herre. Hans Venner vil med Kingos Ord mindes ham som »en Mand af gammel Dyd og dansk Oprigtighed, af ja og nej, og hvad man ellers godt og ærligt veed«.

Holger Koed.

Af de fire Mænd, der omkring Aarhundredskiftet genskabte dansk offentlig Statistik, var Harald Westergaard og Marcus Rubin født lidt før Midten af 1850'erne, Michael Koefoed og Adolph Jensen godt et Tiaar senere. Der var saaledes saa stor Aldersforskel imellem dem, at Westergaard og Rubin naturligt maatte betragtes som de ældre og Lærerne, og paa den anden Side ikke større Aldersforskel end, at et nært Venskabsforhold Livet igennem knyttede de to yngre til de ældre.

Westergaards Betydning som Lærer og Vejleder er saa stor, at ikke nogen, der i Dag befatter sig med Statistik, er upaavirket af ham, om den paagældende saa ved det eller ej. For de samtidige var hans mærkelige, praktiske Sans, hans Ønske om at komme ind bag Tallene til de menneskelige Begivenheder, de skulde beskrive, en saa meget betydningsfuldere Støtte, som det for Rubin og hans to yngre Medarbejdere gjaldt om at arbejde den offentlige Statistik op til at dække de Krav, Samfundet stillede til den, og som den gennem en Aarrække ikke havde kunnet imødekomme. Hos Westergaard kunde de faa al ønskelig statistisk-teoretisk Støtte uden at behøve at frygte at blive ført ud i Formelmageri. Tværtimod, Westergaard kunde paa sin morsomme, ironiske Maade give sin Vurdering af slikt Udtryk ved at hævde, at en statistisk Afhandling ikke havde Krav paa Betegnelsen: videnskabelig, medmindre den indeholdt et vist Minimum af Sigma-Tegn.

Samarbejdet mellem de tre varede fra 1896—1902, da Rubin forlod Bureauet; en kort Overgang konstitueredes Falbe Hansen som Direktør, og fra 1904—1913 var Koefoed Chef. Den 1. November 1913 udnævntes Adolph Jensen til hans Efterfølger; Statens statistiske Bureau havde kort forinden faaet Betegnelsen: Det statistiske Departement.

I 18 Aar havde Adolph Jensen nu tjent Departementet (Bureauet), i mere end Halvdelen som Kontorchef. Han havde været med i de hede Genrejsningsaar efter 1896, havde lært af Rubins Arbejdsmod og Kærlighed til nye Opgaver, af hans Skarpsindighed og altid vaagne Trang til at give Tanken det fuldkomment skarpe Udtryk i Ord. Han havde paany mødt sin gamle Universitetslærer Falbe Hansen med hans sjældne Indfølingsevne — findes der i sin Art en bedre Bog om danske økonomiske Forhold end Falbe Hansens: Stavnsbaandløsningen og Landboreformerne? Og han

havde fulgt Koefoed i dennes Forstaaelse af Statistikens Forpligtelser under det offentliges stigende Befatning med økonomiske og sociale Forhold og overfor Erhvervslivets Krav om hurtigere og fyldigere Oplysninger end tilforn. Men derudover havde han et dyberegaaende Kendskab end nogen af de andre til den foreliggende Statistik. Han havde til Udarbejdelsen af de to Tabelværker: Befolkningsforholdene i det 19. Aarhundrede (1905) og Landbrugsforholdene i Danmark 1850—1910 (1911) kulegravet de to store Omraader, og han havde en fortrinlig Hukommelse.

Han stod derfor vel rustet til at overtage Ledelsen af Departementet og til at klare det Skybrud af nye Opgaver, som Verdenskrig I kort efter stillede den offentlige Statistik overfor. Han havde faaet og gennem sine indgaaende Arbejder med Statistiken udviklet den »Sans« for Tal, han taler om i sin Bog »Tallenes Tale« (1941); og der blev i hine Aar tit Anvendelse for at erstatte de endnu manglende optællingsmæssige Oplysninger med Angivelser af en vis »Størrelsesorden« af de Tilstande, der ønskedes belyst. Han skriver i »Tallenes Tale« (S. 230): »Der er Verdenskrig, og det Spørgsmaal trænger sig paa, om det er paakrævet at rationere Brødforbruget i Landet. Ja eller nej! Statistikerer kender ikke Størrelsen af de tilstedeværende Beholdninger af Korn, lige saa lidt som han har sikker Kundskab om det normale Brødforbrug under frit Forbrug, og dog kræves det, at han skal »udregne«, om der er Korn nok til næste Høst, eller mere præcist: hvor mange Dage kan Beholdningerne vare, hvis der ikke bliver rationeret? Ikke Tale om at afvise Opgavens Løsning som umulig, Pistolen for Brystet, Ministeren skal bruge Svaret i Morgen!«

Den skelsættende Udvidelse af Statistiken baade til nye Omraader og til dyberegaaende Behandling af dem, der allerede var inddraget, hidrører fra dette Tidspunkt. Og desuden den større Hastighed i Bearbejdning og Offentliggørelse. En af de væsentligste Aarsager til, at Statistiken mod Slutningen af forrige Aarhundrede var gaaet i Forfald, var den Langsommelighed, hvormed Tallene offentliggjordes. Naar de fremkom, havde de tabt enhver praktisk Betydning; meget var i denne Henseende forbedret først af Rubin og senere af Koefoed, men nu kom Krigsadministrationen yderligere med uafviselige Krav om Hurtighed. Adolph Jensens praktiske Sans og hans enestaaende Kendskab til Arbejdet i Departementet fra Bearbejdelsens første Begyndelse til Offentliggørelsen af Resultaterne var en god Støtte for hans Medarbejdere i disse Aar, hvor vi overfor hinanden tit havde Anledning til at citere Soldater-Marketenderens Ord til Rekruterne, der ved Hvilets Begyndelse utaalmodigt trænges om hans Bord: Ønsker d' Hr. Kaffen straks, eller vil De foretrække at vente, til den er færdig? Hans Ro og hans sikre Bedømmelse af Tallenes Tilforladelighed gjorde det dengang uvante Arbejdstempo mindre nerveslidende. Siden er Kravet om at faa Oplysninger stillet til Raadighed, før de foreligger, blevet mere

dagligdags og imødekommes i alt gørligt Omfang! Som en Finansminister engang udtrykte det for mig: Ikke sandt, De er enig med mig i, at det vigtigste ved Statistiken er, at den kommer hurtigt.

Handelsstatistiken var blevet reorganiseret i 1910, og maanedlige Opførelser og langt bedre Oplysninger end tidligere fra denne for Handelspolitikken og dermed ogsaa for den almindelige Udenrigspolitik under Krigen betydningsfulde Statistik var derfor til Raadighed. Det i Maanedshæfterne offentliggjorte Materiale udvidedes, og særlige Undersøgelser og Opstillinger blev afgivet. Fra Juli 1915 paabegyndtes den regelmæssige Offentliggørelse af Detailpristallet, de tidligere med 5 Aars Mellemrum afholdte Tællinger af Landbrugsarealet og Kreaturbestanden gjordes aarlige, fra 1916 kommer den aarlige Redegørelse for Industriens Produktion. Meget andet kunde nævnes, men det er formentlig klart, at denne vældige Udvidelse af det Departementet paahvilende Arbejde uden tilsvarende Forøgelse hverken i Personale eller maskinmæssigt Udstyr stillede store Krav til Departementets Leder saa meget mere, som ogsaa en Del af selve Krigstidsadministrationen henlagdes til Departementet.

Men en ny Tid var ogsaa kommet i den Forstand, at de statistiske Resultater, for at svare til den praktiske Anvendelse, der skulde gøres af dem, maatte fremstilles kort og klart. De talrige Oversigter i de af »Den overordentlige Kommission« offentliggjorte Hvidbøger og i Motiverne til mange af Krigsaarenes økonomiske Lovforslag bærer Præget af Adolph Jensens store Fremstillingsevne og af hans utrættelige Bestræbelser paa at finde den rette Form og de rigtige Udtryk. Enhver, der har arbejdet med Pen i Haand, vil være enig i, at det Tidspunkt saa godt som aldrig naaes, da man synes, at det, man har skrevet, ikke kunde gøres endnu strammere og dermed klarere for Læseren. Han skabte paa dette Omraade en Højdetilstand, som var en Lære til Efterfølgelse for hans Medarbejdere, og som i hvert Fald har givet daarlig Samvittighed, naar Tid eller Evner hindrede, at man naaede saa højt.

Den klareste mulige Fremstillingsevne er imidlertid ikke blot paakrævet for at lette Læseren, den er i en offentlig statistisk Institutions Arbejde nødvendig, naar de talmæssige Resultater, som Tilfældet var, i stærkt stigende Omfang skulde anvendes i det økonomiske og sociale Lovgivningsarbejde. De Oplysninger, Departementet afgav, maatte i hvert Fald ikke ved Uklarhed give Anledning til, at selve Institutionen kunde blive inddraget i den politiske Drøftelse. Ubetinget Uvildighed er vel ingen i Besiddelse af, men det maatte være Opgaven i Spørgsmaal, hvorom den offentlige Mening havde modstridende Opfattelser, at fremlægge Statistiken klart og med Fremhævelse af de forskellige Faktoreres Betydning for de Resultater, man viste. Farvning af Tallene, endsige Misbrug maatte i hvert Fald Departementet med ren Samvittighed kunde sige sig fri for. Adolph

Jensen havde et skarpt Blik for dette, og i hine Overgangsaar skabte han ved sin Arbejdsindsats og sin dybe personlige Hæderlighed en Tradition for Departementets Uafhængighed, som kun sjældent siden er anfægtet, og som er af afgørende Betydning for Institutionens Værdi i Samfundet. Paa den anden Side medfører denne nødvendige, neutrale Holdning, at Institutionens Medarbejdere — og der er jo altid Mennesker bagved — undertiden føler sig sat i Skygge eller helt glemt, naar Resultaterne af deres Arbejde anvendes eller af andre bringes til Offentligheden uden Kildeangivelse eller maaske endda som eget Produkt. For Adolph Jensen har dette Forhold næppe været af større Interesse.

Dette hænger formentlig sammen med hans Beskedenhed, der viste sig som Ulyst til at bringe sin Person frem og til at paatrykke andre sine Meninger. Dette medførte i hans Forhold overfor Departementet, at da Krigsaarene var forbi, og Opgaverne ikke som hidtil med samme Styrke blev givet udefra, og da han fik overdraget store og krævende internationale Opgaver, anvendte han i højere Grad sin Arbejdskraft paa disse og overlod sine Medarbejdere meget af det daglige Arbejde i Departementet paa kortere og længere Sigt. Han siger selv herom (Erindringer, S. 174), at da han havde Hjælpere, een paa hver Finger, kunde han uden Fare for at forsømme sine Tjenesteplichter ofte beskæftige sig med Arbejder, der laa uden for det, Dagen krævede.

Men han kommer ikke nærmere ind herpaa. I det hele er hans Erindringer paa en vis Maade paafaldende upersonlige, og ogsaa heri ser jeg en Bekræftelse paa min Antagelse af, at det var hans Beskedenhed, der gjorde ham mindre interesseret i at gøre sig gældende som Leder og Chef. Man vilde gerne fra hans egen Haand have haft Udtagelser om og Vurderinger af hans Embedsgjærning; men end ikke hans Forbavselse (S. 154) over Rubins Faamælthed: »Ved at gennemlæse Rubins Erindringer kan man ikke undgaa at blive slaaet af den korte Omtale, han skænker sin Virksomhed som Chef for Statens officielle Statistik«, giver ham Anledning til at gøre egentlig personlige Anskuelse gældende om sit Arbejde og om Mennesker og Begivenheder i de næsten 25 Aar, han var Departementschef. Forklaringen med de gode Hjælpere kan nemlig ikke være udtømmende. Den, der ønsker at lede, vil altid være afhængig af sine Hjælpere, vil lytte til dem og støtte dem og overlade dem alt, undtagen det, kun Lederen skal, nemlig samordne deres Arbejde og tage sig ledige Stunder til at prøve paa at høre Græsset gro for derigennem at planlægge med kommende Opgaver for Øje. Men dette gled ligesom i Baggrunden for ham; han fulgte med altid vaagen Interesse Departementets Arbejde og var interesseret i og støttede de Forslag, han fik forelagt. Men man havde Følelsen af, at det store Arbejde, han udførte, f. Eks. som Medlem af Folkeforbundets økonomiske Kommission og af Det internationale stati-

stiske Institut, stod hans Hjerte nærmere. Her kunde han føle, at hans Indsigt og store Fremstillingsevne kom helt til deres Ret, og han kunde bedre se Resultatet af sin Umage end ved at faa sin Tid hugget i Stykker af Spørgsmaal, som han mente, andre kunde klare.

Denne Indstilling viser sig ogsaa i Adolph Jensens Bemærkninger i Erindringerne (S. 156) om Forholdet mellem Departementchef og Minister. Departementets Budget- og Personaleforhold henhører under Finansministeriet, medens Ønsker om statistiske Oplysninger direkte og fra Rigsdagens Udvalg desuden indgaar gennem alle øvrige Ministerier. Som Regel fremkommer Kravene om Oplysninger skriftligt eller gennem det paagældende Ministeriums Embedsmænd, og Departementets særlige Stilling og da navnlig dets i Almindelighed begrænsede administrative Virksomhed gør, at direkte Forelæggelse af Sager for Ministeren sker sjældent. Hans Beskrivelse af, hvorledes Edvard Brandes vidste, hvad han vilde sige, før han var kommet halvt igennem, og af Christopher Hage, der fortsatte at læse i sine Papirer, viser klart nok, hvor ubehagelige disse Møder med stærkt optagne Ministre var ham. Det har været ham imod paa denne Maade at skulle sætte sin Person ind, og selv om Spørgsmaalene næppe har været af overvældende Betydning, har han daarligt kunnet forlige sig med, at selv om man har Ret, er det ikke derfor altid givet, at man faar Ret.

Men som sagt, alt dette tror jeg hang sammen med hans Beskedenhed, hans Ulyst til at kræve noget for sig selv, hans altovervejende Pligtfølelse, der paalagde ham at gøre sit Arbejde uden Tanke paa Belønning eller Ære. I de 40 Aar, han arbejdede i Departementet — og iøvrigt ogsaa i sit Otium — gennemløb, som han siger det i Fortalen til »Tallenes Tale«, hans Befatning med praktisk Statistik Linjen fra Levebrød til Livskald. Saa højt satte han selv Maalet for sit Arbejde, og hans Arvtagere kan kun i Taknemmelighed bøje Hovedet ved denne menneskeligt og fagligt lige sjældne Mands Bortgang.

Einar Cohn.